

J. BODNÁR, M. SVOBODA a kolektív: *Socialistický človek a socialistický kolektív*. Academia, Praha 1987, 188 s.

V súčasnej — prelomovej etape rozvoja socialistickej spoločnosti, v podmienkach mimoriadnych nárokov na intenzívny rozvoj ekonomiky a urýchlenia vedecko-technického pokroku, výrazne rastie sociálno-ekonomický a ideovo-politický význam zmien v systéme spoločenských vzťahov ľudí, v procesoch pracovne-predmetnej činnosti.

Ide o to, že v súčasnej etape, ktorá je okrem iného charakterizovaná v spoločenskej výrobe prechodom od princípu extenzívneho k princípu intenzívnemu, socializmus už vstúpil do štádia, v ktorom všetky ľudské funkcie a vzťahy bez ohľadu na ich javovú formu, determinujú spoločenskú výrobu a určitým spôsobom na ňu vplývajú. Pochopiteľne, tieto procesy rozvoja človeka a spoločenskej výroby sú navzájom komplikovane späté prepojené a v žiadnom prípade nejde iba o jednostrannú závislosť. Proces formovania osobnosti socialistickeho človeka treba chápať ako dlhodobý multidimenzionálny a multikauzálny proces, ktorý vyvoláva značné množstvo ďalších sociálnych väzieb, ktorými je do istej miery spätne podmieňovaný a uplatňujú sa v ňom viaceré závislosti typu osobnosť—spoločnosť. Ďalší rozvoj človeka, progresívne premeny v jeho vedomí, v štruktúre jeho hodnotových orientácií, potrieb a kultivácia jeho osobnostných kvalít, ktoré chápeme ako formovanie človeka nového typu, človeka socialistickej spoločnosti, nie je len jeho vlastným rozvojom, nie je iba jeho „vlastnou vecou“ — sebakultivovaním v zmysle *l'art pour l'art*, ale na druhej strane znamená tiež rozvoj pre spoločnosť, ktorej je aktívnym členom. Pre tú spoločnosť, ktorá jeho nové kvality utili-

tarizuje a zvelaďuje, aby dosiahla vytýčené humanistické ciele, pretože ona má na uvedenom procese eminentný záujem. Práve z hľadiska týchto súvislostí má pre marxistickú teóriu nezastupiteľný význam skúmanie komplikovaných a komplexných procesov všestranného rozvoja osobnosti človeka, formovania, kultivácie a stimulovania jeho duchovných síl a potencií, ktoré sa realizujú v referenčnom rámci spoločenského systému socializmu.

Avšak funkciou spoločenských vied v tejto dôležitej perspektíve a rozsiahlej oblasti bádania „je nielen prieskum, analýza a objasňovanie jednotlivých zložiek, charakterizujúcich socialisticke premeny vo vedomí, činnostiach, štruktúre osobnosti, ale aj odhaľovanie zákonitostí, ktorými sa riadia procesy formovania socialistickeho človeka, nejde len o identifikáciu nových prejavov, vlastností, charakterizujúcich vývojové zmeny vo vedomí, v povahe osobnosti socialistickeho človeka, ale aj získanie možností cieľavedome usmerňovať a riadiť tieto procesy“ (1, s. 147) v spoločenskej praxi.

S vyššie uvedeným cieľom obsahovo úzko korešponduje i práca *Socialistický človek a socialistický kolektív*. Predmet skúmania a koncepcia riešenia okruhu nastolených aktuálnych problémov bezprostredne odráža požiadavky spoločenskej praxe výstavby socializmu. Pritom sa v nej plne rešpektuje dôležitý metodologický princíp — že totiž nie je možné v marxisticko-leninskej teórii skúmať proces formovania osobnosti človeka — *sui generis* — vo vákuu, bez toho, aby sa nezamerala pozornosť na významný kreačný faktor, ale i na referenčný rámec tohto procesu — sociálne

prostredie s jeho štruktúrou a množinou sociálnych vzťahov a väzieb — sociálne prostredie spoločnosti nového typu, ktorého organickú a vnútorne integračnú zložku reprezentuje pracovný kolektív.

Socialistický pracovný kolektív sa v publikácii správne chápe ako základný sprostredkujúci článok medzi socialistickým individuom a socialistickou spoločnosťou, ktorý tvorí základnú bunku v sieti socialistických výrobných vzťahov. Ale je aj prvkom, integrujúcim vývoj výrobných síl a socialistických výrobných vzťahov a ako predmet výskumu sa zároveň stáva i východiskom odpovede na otázku, „prečo rozvoj spoločnosti nemá iný zdroj pohybu, než samotného človeka a zároveň, prečo pre rozvoj človeka, jeho osobnosti, neexistuje iný zdroj než spoločenské vzťahy, ktorých vývoj tvorí základ procesu reálneho zospoločenšenia individua“ (s. 161).

Náročným cieľom, ktorý si v tejto súvislosti vytýčil autorský kolektív, bolo zmocniť sa filozofickými prostriedkami základných dialektických súvislostí vyššie uvedeného procesu. S ohľadom na mimoriadny rozsah a hĺbku problematiky, ktorá si inak vyžaduje komplexný interdisciplinárny prístup, bolo nevyhnutné realizovať selektívnu redukciu širokého potenciálneho spektra predmetu skúmania. Jej výsledkom napokon bolo formulovanie troch základných otázok, ktorých riešenie považoval autorský kolektív za kľúčové — resp. za filozoficky nevyhnutný východzí krok pre systematické postihnutie a ďalší výskum celej problematiky. Išlo najmä o analýzu problematiky človeka a jeho zospoločenšovanie v pracovnom procese, problematiku morálneho vedomia a jeho funkcie v procesoch rozvoja socialistického pracovného kolektívu a napokon sociologické a sociálno-psychologické aspekty rozvoja socialistického kolektívu.

Uvedené tri problémové okruhy, ich teoretická reflexia, predstavujú v podstate rámcový obsah publikácie, ktorá sa vnútorne člení do úvodnej kapitoly a ďalších troch častí.

Úvodná kapitola publikácie — *Predbežné vymedzenie problematiky* — poskytuje čitateľovi skutočne presnú orientáciu v pojmovom a kategoriálnom aparáte, s ktorým sa v publikácii pracuje. Ide najmä o dve skupiny pojmov: a) kolektív, kolektivita, kolektivismus; b) osobnosť, individualita, individualizmus. Stotožňujeme sa v tejto súvislosti s názorom autorského kolektívu, že „ani v marxistickej literatúre neexistujú pre tieto pojmy jednoznačné vymedzenia. Často dochádza k stotožňovaniu pojmov prvej a druhej skupiny, čo svedčí o ich nerozpracovanosti ako v marxisticko-leninskej filozofii (v historickom materializme), tak v príslušných špeciálnych vedách (v psychológii, sociálnej psychológii, sociológii, pedagogike a pod.). Často sa tieto pojmy používajú čisto intuitívne“ (s. 29).

Úvodná časť práce sa však nevyčerpáva púhou definíciou, či vymedzením základných pojmov, a dodajme, že v celej publikácii sa dodržiava princíp jednoznačnosti a koherentnosti kategoriálneho aparátu, ale sa tu prehľadne analyzuje aj súčasná situácia v oblasti filozofických prístupov k problematike človeka. V tejto súvislosti autori upozorňujú na niektoré konkrétne tendencie nemarxistickej filozofie vylúčiť problematiku človeka z filozofie vôbec. V polemike s týmito názormi autorský kolektív práce kladie akcent na tézu nezastupiteľnosti filozofie ako pri koncipovaní všeobecnej teórie človeka, tak pri špeciálnych antropologických výskumoch — zdôrazňujúc, že práve marxisticko-leninská filozofia tvorí ich všeobecnú teoretickometodologickú základňu.

Prvá kapitola práce *Dialektika*

podmienok ľudského bytia a ľudskej aktivity sa zaoberá nielen analýzou základných prvkov problematiky socialistického kolektívu a objektívnosti podmienok ľudského bytia a činnosti, ale sa tu vymedzujú aj predpoklady vzniku socialistickej kolektivity ako historicky novej sociálnej kvality. Priestor je venovaný i závažnej problematike dialektického vzťahu párových kategórií individuality a kolektivity, pričom sa ich vzájomný vzťah konfrontuje na pozadí existencie dvoch sociálnych systémov. V buržoáznej spoločnosti vystupuje „kolektivita a individualita ako navzájom sa vylučujúce protiklady. Individuálny a kolektívny život predstavuje v triednej spoločnosti dichotomické opozitá“ (s. 51). Vytvorením historicky nových spoločenských vzťahov sa ruší doterajší antagonizmus kolektívneho a individuálneho, vzniká nová kolektivita, ktorá „umožňuje rozvoj a zdokonaľovanie ľudskej individuality. Osobnosť sa sama hlási a prezentuje ako kolektivistická, a kolektív — ako nositeľ vzťahov, rešpektujúci osobnosti“ (s. 52).

V druhej, pomerne obsažnej kapitole recenzovanej práce — *Rastúci význam morálky a funkcia morálky v socialistickej spoločnosti*, formovanie socialistickej mravnej osobnosti — autorský kolektív zaujíma stanovisko k palete etických otázok, spojených s centrálnou témou práce. Skúma sa tu a argumentuje objektívna spoločenská potreba morálnych vzťahov v socializme, otázky štruktúry potrieb a hodnôt socialistickej osobnosti, miesto a funkcia práce v hodnotovom systéme individua a spoločnosti, morálne aspekty vzťahu individua a kolektívu a pod. Autori práce tu tiež objasňujú základný metodologický prístup marxisticko-leninskej etiky k problematike utvárania morálnych kvalít človeka v socialistickej spoločnosti, v ktorom rozoznávajú dve základné roviny: prvú

rovinu tvorí postavenie a spoločenská funkcia morálky v socialistickom spoločenskom systéme ako aj dosiahnutý stav morálneho spoločenského vedomia. Druhá rovina je daná morálnymi „zložkami“ socialistického človeka ako jednotlivca a problematikou ich utvárania a upevňovania. (s. 85—86) Medzi závažné tézy druhej kapitoly sa radí i myšlienka, ktorou sa v práci zdôvodňuje rastúci význam etickej problematiky z hľadiska spoločnosti i jednotlivca v súčasnej etape rozvoja.

Tretia kapitola *Sociologické a sociálnopsychologické otázky socialistického kolektívu*, ako už z jej názvu vyplýva, kladie akcent na skúmanie sociologických a sociálnopsychologických aspektov rozvoja pracovného kolektívu a jeho členov. Pracovný kolektív tu vystupuje ako projekcia spoločenských vzťahov, v ktorom sa odrážajú základné črty ekonomickej a sociálnej štruktúry spoločnosti. V tejto súvislosti opäť upozorňujú autori práce na zásadnú metodologickú direkтиву, že ani z aspektu špeciálnovedného výskumu nie je možné skúmať pracovný kolektív izolovane od štruktúry spoločnosti.

Okrem bezprostrednej analýzy sociologických a sociálnopsychologických rovín vzťahu socialistického kolektívu a spoločnosti sa skúma i vplyv pracovného kolektívu ako bezprostredného sociálneho mikroprostredia individua na formovanie jeho uvedomelého, tvorivého vzťahu k práci, ktorá nadobúda v hodnotovom systéme osobnosti nový rozmer. Poukazuje sa tu na zaujímavý trend, dokumentovaný konkrétnymi sociologickými výskumami — že totiž v súčasnosti dochádza k zániku starého modelu zainteresovanosti na hmotných produktoch práce, postupnému presunu k tvorivej zainteresovanosti človeka na procese vytvárania výsledkov práce, kde objektom

záujmu tvorivej osobnosti sa stáva samotný proces práce.

V ďalších častiach záverečnej kapitoly sa venuje pozornosť rozvoju socialistickej kolektivity v kontexte s ekologickými problémami dneška, a tiež niektorých psychologických otázok kolektívu ako systému spoločnej činnosti. Ďalej sa tu poukazuje i na niektoré špecifické črty rozvoja kolektivity v dvoch základných zložkách našej spoločnosti — robotníckej triede a družstevnom roľníctve, pričom sa autorský kolektív publikácie opiera o výsledky analýz početných empirických výskumov.

Prínos publikácie *Socialistický človek a socialistický kolektív* vidíme

jednak v tom, že približuje filozofickú (ale nielen filozofickú) reflexiu závažných dialektických súvislostí a väzieb komplikovaných fenoménov triády človek—spoločnosť—kolektív a prináša mnoho nových poznatkov pre rozvíjanie marxistickej teórie človeka, ale i v jej aktuálnosti, ktorá spočíva ako vo výbere predmetu skúmania, tak v metóde spracovania, a to napriek tomu, že od vypracovania jej prvej — internej verzie uplynul už istý čas. Čas, ktorý v tomto prípade bol faktorom verifikácie poznatkov výskumu, realizovaného na prelome sedemdesiatych a osemdesiatych rokov.

Emília Kollárová

LITERATÚRA

1. BODNÁR, J.: Filozofické aspekty formovania osobnosti. In: Nová mysl č. 5, r. 1980.

ETIKA VEDY

I. T. FROLOV, B. G. JUDIN: Etika nauki. Problemy i diskusii. [Etika vedy. Problémy a diskusie]. IPL, Moskva 1986, 398 s.

V novembri 1986 bola uvedená na sovietsky odborný knižný trh práca I. T. Frolova a B. G. Judina *Etika vedy*. Téma práce je vysoko aktuálna najmä v súčasných podmienkach vedecko-technického rozvoja, keď prudký rozvoj modernej vedy rozširuje možnosti človeka, principiálne mení jeho životné podmienky, otvára mu neohraničené možnosti sociálneho vývoja s cieľom radikálneho zlepšenia života ľudí na našej planéte. Súčasne rozvoj vedy so sebou prináša nebezpečie antihumánneho využitia vedeckých objavov. Tento zložitý, dialekticko-protirečivý charakter vedy, na jednej strane prehĺbenie našich znalostí o pova-

he sveta a na strane druhej vznik celého množstva filozoficko-etických otázok, nesie so sebou množstvo problémov nielen ekonomického a politického charakteru, ale predovšetkým morálneho.

Knihu autori rozčlenili na osem častí, v ktorých postupne riešia jednotlivé aspekty problematiky etiky vedy. Štruktúra výkladu ich skúmania je nasledovná. Autori vychádzajú z nevyhnutnosti systémovo-historického chápania vedy pri riešení sociálneho a kultúrno-svetonázorového potenciálu a funkcií vedeckého poznania v minulosti a dnes cez vzájomný vzťah vedeckého poznania a hodnôt, pričom sa